

Particularități stilistico-lexicale ale unui „discurs ecologist” ortodox în limba franceză

Felicia DUMAS

Nous proposons une analyse lexico-stylistique de ce qu'on pourrait appeler un discours écologiste orthodoxe exprimé en langue française. Nous travaillerons sur un corpus formé d'un document vidéo (consacré à un monastère orthodoxe français) et de plusieurs textes (un livre, des conférences et des homélies) de l'archimandrite Placide Deseille (fondateur du monastère féminin dont il est question dans le document vidéo), l'un des plus grands pères spirituels et théologiens orthodoxes français contemporains.

Se poate vorbi despre un discurs ecologist ortodox în limba franceză? Este o întrebare incitantă și surprinzătoare, din cel puțin două puncte de vedere: cel al asocierii dintre ecologism și ortodoxie, precum și din acela al reprezentărilor pe care românul -ortodox din naștere - le are față de spațiul cultural și confesional al Franței. Am arătat în mai multe rânduri cum a apărut ortodoxia în Franța, care îi sînt principalele caracteristici și, mai cu seamă faptul că se bucură în prezent de un impact spiritual din ce în ce mai puternic (Dumas, 2009). Desigur, ea este minoritară în Franța; conform statisticilor efectuate de presa catolică, religia majoritară rămîne în rîndul francezilor cea creștină, romano-catolică, urmată foarte îndeaproape de islam. Ca majoritatea țărilor europene occidentale însă, Franța se confruntă cu o profundă criză a practicii religioase a creștinismului catolic, consecință a unui îndelungat proces de secularizare. Cu toate acestea, ortodoxia cunoaște o adevărată dezvoltare în acest spațiu geografic, atît administrativă (reflectată în numărul mare de parohii și mănăstiri create), cît și spirituală (numeroase lucrări ortodoxe sînt scrise sau traduse în limba franceză). Asocierea dintre ortodoxie și ecologism este, de asemenea, surprinzătoare. *Ecologismul* este definit ca o mișcare socială care are drept scop protejarea omului și a mediului său înconjurător de poluare și de degradare. Cuvîntul ca atare face parte din familia lexicală a termenului *ecologie*, care denumește știința ce studiază raporturile dintre organisme (specia umană fiind inclusă aici) și mediul lor de viață. Tot din această familie fac parte și *ecologist* (care ține de ecologism, dar și adept al ecologismului), *ecologic* (care ține de ecologie, referitor la ecologie) și *ecolog* (specialistul în ecologie). În limba română, familia este în întregime împrumutată din limba franceză. În franceză, termenul *écologie* este împrumutat din germană. Nemțescul *oekologie* a fost creat de un biolog german din două vocabule grecești,

oikos (casă) și *logos* (cuvînt, discurs). Prin urmare, ecologia poate fi definită ca discursul despre casă, știința referitoare la casa locuită de organismele vii, dintre care face parte și omul. În ce fel ortodoxia are legătură cu ecologismul? În mai multe feluri, reflectate la nivelul a ceea ce vom numi în continuare un discurs ecologist ortodox exprimat în limba franceză. Prin urmare, pentru a reveni la întrebarea noastră inițială, credem că răspunsul este unul afirmativ. Da, se poate vorbi despre un discurs ecologist ortodox în limba franceză. El poate fi definit ca un tip special de discurs ecologist creștin, produs de instanțe enunțative bine individualizate (dintre care ne vom referi la cele mai importante: patriarhul ecumenic al Constantinopolului, părintele arhimandrit Placide Deseille, maica stareță de la mănăstirea ortodoxă franceză de la Solan, măicuțele de aici, în cazul corpusului nostru), în condiții socio-istorice determinate, cu un conținut referitor la ecologie. Din punct de vedere confesional, el este individualizat prin modul specific de producere (nepragmatic și nedeliberat) și prin conținutul propriu doctrinei și învățăturilor Bisericii Ortodoxe. Această posibilă definiție a discursului ecologist ortodox din limba franceză are ca punct de plecare o posibilă definiție a discursului ecologist în general. Acesta ar fi, după părerea noastră, un tip special de discurs, deci o producție a unui act de comunicare determinat din punct de vedere social și istoric (sub aspect formal), cu un conținut semantic referitor la ecologie.

Corpusul pe baza căruia dorim să propunem o analiză a cîtorva particularități stilistico-lexicale ale acestui tip de discurs este unul ușor eterogen, însă cvasi-complet din punctul de vedere al actualizărilor sale în spațiul socio-cultural al Franței, precum și al reprezentativității instanțelor enunțative. El este alcătuit din mai multe texte scrise de părintele arhimandrit Placide Deseille (o carte, *Foi chrétienne et écologie, L'Eglise orthodoxe et la protection de l'environnement*, 2007, cîteva conferințe) și predici, precum și dintr-un document video, intitulat „un monastère orthodoxe écolo”¹, care se referă la o mănăstire ortodoxă din sudul Franței întemeiată de părintele Placide Deseille, el însuși prezent cu cîteva replici în filmul documentar. Trebuie să facem încă de la început o precizare importantă: Biserica ortodoxă nu își propune în mod deliberat elaborarea unui astfel de discurs ecologist. Desigur, ea are o concepție proprie referitoare la problemele legate de mediul înconjurător și de protejarea lui. Cunoscînd însă demersurile de agroecologie ale mănăstirii de maici de la Solan (cu hramul Acoperămîntul Maicii Domnului) și mai cu seamă inițiativa lor liturgico-reflexivă de mare amploare de a organiza ziua de rugăciune pentru „salvarea Creației” (în limbaj profan, pentru protecția mediului înconjurător), propusă de patriarhul ecumenic, ne-am pus întrebarea inițială referitoare la existența unui discurs ecologist ortodox în limba franceză.

Acest tip de discurs se individualizează în spațiul lingvistic, geografic și cultural al Franței prin raportare la un altul, înrudit din punct de vedere lexicosemantic, cel ecologist creștin, implicit catolic. Siturile de ecologie creștină sînt

¹ http://fr.youtube.com/watch?v=ovjiSXAs_BE.

numeroase în limba franceză, iar Biserica Catolică s-a exprimat de mai multe ori în legătură cu subiectele fierbinți ale ecologiei, atrăgînd la rîndul ei atenția asupra urgenței responsabilizării umane pentru salvarea planetei de la un dezastru ecologic. În general, mesajul discursurilor ecologiste creștine exprimate în limba franceză este următorul: pentru un creștin, chestiunea ecologică este strîns legată de viața sa spirituală și presupune responsabilizarea omului în privința evoluției societății contemporane și a respectării mediului înconjurător. Nerespectarea acestuia este considerată o nouă formă de păcat, un păcat social, deoarece pune în pericol viitorul planetei și, implicit, al speciei umane.

Mesajul discursului ecologist ortodox este în mare parte același, cu o singură mare diferență de atitudine, exprimată printr-un termen definitoriu, cel de *rugăciune*. Biserica ortodoxă se roagă pentru salvarea planetei, în calitatea ei de Creație a lui Dumnezeu, în fiecare an, în ziua de 1 septembrie, proclamată de patriarhul ecumenic Dimitrios (predecesorul sanctității sale Bartolomeu Întîiul) ca zi de rugăciune pentru mediu. În prezent, problema ecologică este atît de gravă, încît omul nu o mai poate rezolva decît printr-o schimbare totală de atitudine față de mediu și prin implorarea Creatorului de a interveni pentru salvarea creației sale. O slujbă specială a fost concepută în acest sens, de către imnograful oficial al patriarhiei de Constantinopol, care se celebrează la mănăstirea ortodoxă de la Solan, în limba franceză, la utrenia ce precede Liturghia euharistică a Sfîntului Ioan Hrisostomul din ultima duminică a lunii august. Este și motivul principal pentru care dorim să ne oprim, în analiza procedeele stilistice pe care le considerăm semnificative pentru discursul ecologist ortodox, la un document video referitor la această mănăstire, intitulat în limba franceză „o mănăstire ortodoxă ecologistă”. Documentul a fost difuzat pe un canal de televiziune francofon, în cadrul unei emisiuni care propune spre reflecție teme actuale cu care se confruntă societatea franceză contemporană. El prezintă, pe scurt, procesul de fabricație a vinului biologic de la mănăstire, care începe cu recoltarea strugurilor și se încheie cu îmbutelierea acestuia, toate activitățile fiind făcute de către maici. Este, pentru narator, prilejul de a le pune măicuțelor întrebări referitoare la opțiunea lor de viață ecologică. Răspunsurile acestora sînt extrem de interesante, deoarece constituie tot atîtea eșantioane de discurs ecologist ortodox: „L’écologie découle d’une conviction profonde de cette présence de Dieu en toute chose et en chaque être humain. Nous sommes de véritables écologistes, nous sommes les véritables et authentiques écologistes”, afirmă maica stareță Hypandia („Ecologia își are originea în convingerea profundă a prezenței lui Dumnezeu în orice lucru și în fiecare ființă umană. Noi chiar sîntem ecologiști, sîntem ecologiștii adevărați și autentici”). Pronumele personal *noi* funcționează metonimic, acoperind din punct de vedere semantic o arie confesională precisă, cea a monahismul ortodox, pe deplin acordat la o abordare responsabilă a relației cu pămîntul bazată pe respect, care face obiectul ecologiei. Celelalte intervenții ale maicilor explică această revendicare a înscrierii demersului lor, natural și firesc, în cel numit laic, ecologist, de protecție a mediului. Prin intermediul mai multor metafore care definesc natura

și pământul în general, ele precizează, de fapt, poziția teologică a ortodoxiei referitoare la ecologie: „L'écologie pour nous a tout son sens, pas seulement parce que la planète doit être propre pour qu'on soit en bonne santé, cela aussi est une chose concrète et valable, mais aussi par respect au Créateur. La création est bonne en elle-même, mais avant tout, elle est l'icône du Créateur, elle est le don du Créateur” („Ecologia își are pentru noi întreaga sa semnificație, nu numai pentru că planeta trebuie să fie curată pentru ca noi să putem fi sănătoși – sigur, lucrul acesta este concret și valabil -, dar din respect față de Creator. Creația este bună în sine, dar înainte de toate, ea este icoană a Creatorului, este darul Creatorului”). Această interpretare metaforică a mediului înconjurător, a planetei pe care locuim - văzută ca și creație a lui Dumnezeu își are originea în cartea Facerii, unde citim că Dumnezeu a făcut lumea și pământul, pentru a le dăru omului, cea mai de seamă creație a lui (făcută, de altfel, după chipul și asemănarea sa). Acest om, încununare a creației divine, este văzut de sfinții părinți ca persoană umană, definită de părintele arhimandrit Placide Deseille ca „dăruire de sine, dragoste și comuniune prin dragoste cu Dumnezeu și cu semenii săi” („en communion dans l'amour et le don de soi avec Dieu et avec toutes les autres personnes humaines” - Deseille, 2007: 13). Natura este darul pe care el îl primește de la Dumnezeu și în aceste condiții, relația dintre cei doi devine (implicit) una de respect, administrarea responsabilă și rațională a pământului primit în dar devenind pentru persoana umană o exigență etică². Această metaforă a creației ca dar al Creatorului apare în mod frecvent în discursul ecologist ortodox și creștin în general, însoțită fiind în exemplul citat de o alta, aceea a creației ca icoană a Creatorului. Interpretarea acestei din urmă metafore este cel puțin dublă: Dumnezeu rămâne prezent în creație, după cum persoana sfântă reprezentată în icoană este prezentă în ea, ortodocșii venerînd astfel nu obiectul cu reprezentare concretă, materială, ci persoana sfântă a cărei imagine o reprezintă. În același timp, natura, pământul, mediul înconjurător, în calitatea lor de creație a lui Dumnezeu, reflectă în armonia, în inteligența și în echilibrul lor calitățile de perfecțiune ale Creatorului. Sau, după cum spune măicuța Hrisostom, de la aceeași mănăstire: „Natura este o operă de artă”, adică frumoasă și făcută pentru contemplare. Prin urmare, beneficiarul acestui dar, care este unul excepțional, este omul, în calitatea sa de persoană umană. De altminteri, în continuitatea scrierilor Părinților Bisericii, acesta este termenul folosit în documentarul video pentru desemnarea omului. În discursul lor, maicile de la Solan vorbesc despre omul contemporan potrivit concepției lor religioase, în calitate de persoană făcută după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, care participă la viața Bisericii și trăiește în comuniune de dragoste cu celelalte persoane. Persoana umană este respectată în virtutea concepției creștine și teologice ortodoxe a maicilor: „On va respecter la personne, on va faire attention à sa santé” („Vom respecta persoana umană, vom fi atente să nu se îmbolnăvească”), se subînțelege, propunîndu-i spre consum fructe, legume netratate cu pesticide etc.,

² Pr. Prof. dr. Gheorghe Popa, conferința „Pământ transfigurat într-o lume secularizată”, Iași, 27 octombrie 2009.

precizează maica stareță în filmul documentar. În același timp, ea este iubită în calitatea de *aproape*, un alt termen religios care caracterizează discursul ecologist ortodox. Aproapele trebuie iubit ca pe sine însuși în creștinism și în prezent, în societățile moderne contemporane, este una dintre poruncile cel mai greu de respectat... . Termenul -în franceză, *le prochain*- este folosit de părintele Placide Deseille, în același document video, într-o frază organizată semantic și discursiv în jurul unei metafore a conștiinței etice, responsabile, a fiecăruia dintre noi: „Nous avons en nous une petite voix intérieure qui nous fait tout de même comprendre et qui nous donne le sens et le goût de l’amour du prochain, et l’amour de l’autre est un amour qui nous amène à un certain renoncement et à renoncer à cette course au profit qui est le grand moteur, malheureusement, de notre civilisation actuelle” („Avem înlăuntrul nostru, fiecare dintre noi, o mică voce interioară care ne face să înțelegem și ne explică sensul dragostei pentru aproapele nostru, iar dragostea față de celălalt este o dragoste care ne duce la o anumită renunțare, care ne face să renunțăm la această goană după profit, care este, din păcate, motorul civilizației noastre actuale”)³. Vocea interioară a fiecăruia dintre noi trebuie să sensibilizeze persoana umană în direcția dragostei față de aproapele și a renunțării (în sensul religios, ascetic) la tendința consumeristă a societății actuale, care epuizează resursele planetei și ne antrenează într-un angrenaj inuman, al cursei după profit denunțată de părintele francez. Avem și aici pronumele personal al persoanei întîia plural, acel *nous* pe care l-am întâlnit și în discursul maicilor. Și aici funcționează tot metonimic, însă ca metonimie pentru ansamblul ființelor umane, al speciei umane ca specie inteligentă și persoană creată de Dumnezeu. Pornind de la scrierile sfinților părinți, ortodoxia afirmă o unitate ontologică a umanității întregi, care nu exclude pluralitatea persoanelor (Deseille, 2004: 33). În fragmentul citat, dragostea de aproapele este o imagine stilistică (cu valoare de sinecdochă), care înseamnă de fapt revenirea la valorile de bază ale creștinismului, iar renunțarea la cursa după profit trimite cu gândul la asceză, virtute extrem de apreciată în creștinism în general și în monahismul ortodox în special. Mesajul părintelui francez este unul orientat înspre o altfel de înțelegere a universului și a relațiilor interumane, pe care ortodoxia o propovăduiește implicit de secole întregi, prin simpla sa practică liturgică, sau explicit - prin întreaga sa doctrină teologică. Iată-l explicitat într-un alt loc de același mare părinte duhovnic, unul dintre cei mai mari teologi ortodocși francezi din zilele noastre: „l’Univers n’est pas un produit de consommation, mais un monde sacramental. L’homme n’est pas un *être économique*, mais un *être liturgique*... La civilisation occidentale doit redevenir sensible à l’émerveillement devant le mystère de la création” („Universul nu este un produs de consum, ci o lume sacramentală. Omul nu este o ființă economică, ci o ființă liturgică... . Civilizația occidentală trebuie să reînvețe să se minuneze în fața tainei creației”) – (Deseille, 2007: 17). Altele sînt prioritățile persoanei umane, din această perspectivă, deoarece alta este natura ei. Ea trebuie să-și redescopere

³ http://fr.youtube.com/watch?v=ovjiSXAs_BE

vocația biblică de preot al Creației lui Dumnezeu, de ființă liturgică, conștientă de prezența divină peste tot în univers, din momentul creației. Evident, într-o societate foarte dezvoltată din punct de vedere economic, de tip occidental, ca societatea franceză, discursul acesta este unul mai mult decât surprinzător, datorită celor două imagini metaforice care definesc universul ca lume sacramentală și omul ca ființă liturgică. Fraza este construită antinomic, pentru a sublinia prin comparațiile profan-religios tocmai individualitatea poziției ecologiste ortodoxe față de alteritatea societății de consum, atee, industrializată, occidentală. Revenirea la valorile autentice ale credinței și transformarea morală a omului contemporan sînt exigențe fundamentale pentru evitarea catastrofelor ecologice care amenință planeta.

Ca ființă liturgică, omul se regăsește pe deplin în practica, doctrina și învățătura Bisericii ortodoxe. Aceasta promovează un autentic discurs ecologist, nu numai prin respectul manifestat față de mediul înconjurător, dar și prin rugăciunile pe care le face pentru creație în general și pentru salvarea acesteia, în special. Dacă pentru acestea din urmă s-a stabilit în mod canonic o zi precisă în economia timpului liturgic, ziua de 1 septembrie a fiecărui an, pentru creație în general Biserica Ortodoxă se roagă zilnic în mănăstiri, și în fiecare duminică și zi de sărbătoare în bisericile de parohie, în timpul săvîrșirii liturghiei euharistice; prima parte a acesteia – liturghia catehumenilor - cuprinde o ectenie specială prin care se cere ajutorul divin pentru o bună rînduială a naturii și o anumită orientare a acesteia în direcția nevoilor de viațuire (sau supraviețuire) umane: „Pentru buna întocmire a văzduhului, pentru îmbelșugarea roadelor pămîntului și pentru vremuri pașnice, Domnului să ne rugăm” - „Doamne miluiește”⁴. În ortodoxie, există rugăciuni pentru binecuvîntarea recoltelor de tot felul, a turmelor de oi, a viermilor de mătase, a strugurilor (de Schimbarea la Față, spre exemplu), pentru ploaie etc. Altfel spus, omul nu se roagă numai pentru el, ci și pentru creație, iar lucrul acesta este prevăzut de biserică la nivel liturgic instituțional. În zilele noastre, cînd planeta pămînt este amenințată de un dezastru ecologic, soluția ortodoxă în materie de ecologie pare surprinzătoare pentru omul ne-ortodox prin cele două dimensiuni esențiale propuse: credința și rugăciunea. Tot părintele Placide este cel care exprimă în chip extrem de clar acest mesaj bipolar al ecologiei ortodoxe, în predica ținută în timpul liturghiei euharistice din ziua de 26 august 2009, la mănăstirea ortodoxă de la Solan, ziua de rugăciune pentru salvarea creației⁵: „C’est pour cela qu’au coeur de cette journée, nous devons mettre la prière, une intercession ardente pour que le Seigneur inspire aux hommes le goût des choses d’en haut, plutôt que de ce qui est de la terre; pour qu’il les aide ainsi à renoncer à jouir sans limites de la création, à l’exploiter pour satisfaire l’infinité de leurs désirs terrestres” („De aceea, în centrul acestei zile trebuie să așezăm rugăciunea, o rugăciune fierbinte

⁴ Liturghia Sfintului Ioan Gură de Aur.

⁵ Deoarece data de 1 septembrie nu coincide întotdeauna cu o duminică, pentru ca la rugăciunea special concepută pentru salvarea creației să poată participa cît mai multă lume, ea este sărbătorită în ultima duminică din luna august.

pentru ca Domnul să le inspire oamenilor dragostea pentru lucrurile de sus, mai mult decît pentru ceea ce ține de pămînt; ca el să îi ajute să renunțe la a mai profita fără nici o limită de creație și la a o mai exploata pentru satisfacerea plăcerilor lor pămîntești nesfîrșite”). Și acest fragment de discurs este interesant din punct de vedere stilistic și lexical. Cuvîntul *rugăciune* constituie nucleul semantic al mesajului omiletic, acest mod de acțiune fiind văzut ca singurul normal și eficient, din perspectiva practicii liturgice și a învățaturii ortodoxiei, pentru salvarea creației, aflată la moment de cumpănă. Substantivul este reluat, pentru sublinierea sa semantică, însoțit de determinantul *fierbinte*, care accentuează caracterul absolut necesar al acestei forme de comportament liturgic în fața dezastrelor ecologice înregistrate din ce în ce mai des în ultima vreme. Două metafore asigură structura de coerență discursivă, ecologică ortodoxă, a fragmentului: „lucrurile de sus” și „ceea ce ține de pămînt”, adică, prin opoziție, de cele de jos. Ele sugerează același mesaj de transformare spirituală a persoanei umane, de reconversie a sa la valorile morale ale credinței în Dumnezeu (localizat în mod metaforic tradițional în cele de sus) și renunțarea la plăcerile hedoniste ale societății contemporane de consum, care înlănțuiesc omul de dimensiunea sa orizontală nespirtualizată. Opoziția sus-jos rezumă de fapt raportul dintre Creator și creație, omul fiind singura dintre ființele create căreia i s-a permis prin jertfa lui Hristos pe cruce (după neascultarea din grădina Edenului) accesul la cele înalte, pe lîngă stăpînirea rațională a creației. În situația actuală, total scăpată de sub control din punct de vedere ecologic, numai intervenția divină –chemată în ajutor de om prin rugăciune - mai poate salva creația. Mesajul este continuat, în direcția explicitării soluției ecologice, într-un alt fragment din aceeași predică: „La sauvegarde de la création ne peut pas dépendre seulement de dispositions législatives et de réformes extérieures. Celles-ci seront toujours inefficaces sans cette conversion du coeur de l’homme... Un écologisme matérialiste et athée est une utopie irréalisable”⁶ („Salvarea creației nu poate depinde numai de dispoziții legislative și de reforme exterioare. Acestea vor fi mereu ineficiente fără o convertire, o schimbare a inimii oamenilor... . Un ecologism materialist și ateu este o utopie irealizabilă”). Metaforele sînt explicitate, discursul este unul ecologist creștin, lucid și aproape militant. Impactul asupra destinatarului său este sporit prin atenuarea precizării confesionale: lumea contemporană trebuie să accepte o schimbare profundă, care ține de esența umană, aceea a inimii fiecăruia dintre oameni, în direcția redescoperirii valorilor umane fundamentale, care sînt cele creștine și aderării la acestea. În sens teologic și patristic, inima est organ al cunoașterii prin excelență, care deschide persoana umană spre comuniunea cu Dumnezeu (Deseille, 2004: 40)⁷. Prin urmare, este vorba despre o transformare de tipul convertirii (termenul folosit este *conversion*),

⁶ Părintele arhimandrit Placide Deseille, Predică rostită la mănăstirea Solan, în timpul liturghiei din ziua consacrată rugăciunii pentru salvarea creației, în ziua de 26 august 2009.

⁷ Menționăm un exemplu din *Triadele în apărarea sfinților isihăști* a Sfîntului Grigorie Palama: „Inima este deci sălașul spiritului nostru și primul organ spiritual al trupului” (apud Deseille, 2004: 41).

care să permită o altfel de percepere a lumii. De aceea, dat fiind caracterul extrem de dificil al unei astfel de schimbări, cunoscutul teolog francez insistă asupra faptului că ea se poate realiza numai cu ajutorul Duhului Sfânt, atunci când omul acceptă să o facă și, mai ales, să ceară acest ajutor: „Ce retournement du coeur de l’homme ne peut être opéré que par la coopération, la synergie, disaient les Pères de l’Eglise, de la puissance du Saint-Esprit et de la volonté libre de l’homme”⁸ („Această schimbare a inimii omului nu se poate face decât prin cooperarea, prin sinergia, după cum spuneau Sfinții Părinți, dintre puterea Duhului Sfânt și voința liberă a omului”). Avem aici o marcă lexicală evidentă în privința apartenenței acestui fragment la ceea ce am numit un discurs confesional ortodox cu specific ecologist; este vorba despre conceptul de sinergie, specific teologiei răsăritene și caracteristic doctrinei ortodoxe, așa cum apare ea în operele Sfinților Părinți ai Bisericii: „Sinergia este, în domeniul credinței, acea conlucrare tainică dintre harul lui Dumnezeu și voința omului, necesară mântuirii. Omul singur, numai cu dorința și voința sa nu se poate mântui, dar cu ajutorul harului care se dă omului la cererea acestuia prin rugăciuni și sfintele taine și cu faptele bune, omul poate dobândi viața veșnică” (Branște, 2001: 456). Deși nu apare explicat în fragmentul omiletic al părintelui arhimandrit Placide Deseille, cuvântul *mîntuire* este cuprins semantic și stilistic (sub formă metonimică) în cel de schimbare, în franceză, *retournement*. Substantivul acesta din limba franceză presupune o reorientare nu atât din punctul de vedere al unei direcționări spațiale, cât înspre o paradigmă interioară, spiritualizată, de valori autentice, creștine. Problemele ecologice actuale nu pot fi rezolvate decât prin acest tip de abordare creștin-ortodoxă a relației dintre om și creație, prin rugăciune, prin reîntoarcerea omului contemporan înspre valorile credinței și nu prin măsuri legislative necontextualizate moral și spiritual. De altminteri, părintele Placide Deseille revine asupra acestei idei, în încheierea aceleiași predici: „Encore une fois, ces choses ne dépendent pas simplement de mesures purement techniques et administratives, mais elles nécessitent avant tout cette conversion des coeurs, cette transfiguration de notre être par l’Esprit du Christ ressuscité”⁹ („Încă o dată, aceste lucruri nu depind numai de măsuri strict tehnice și administrative, ci necesită în primul rând această schimbare a inimilor, această transfigurare a ființei noastre prin intervenția Duhului lui Hristos cel înviat”). Mesajul este unul ecologist ortodox militant și responsabilizator. Prezența posesivului de persoana întâia plural în sintagma „ființa noastră” generalizează ideea de responsabilitate umană, dinspre spațiul confesional ortodox înspre umanitatea întregă, în calitatea ei de locuitoare a planetei pământ. În ortodoxie, poziția omului față de creație este bine precizată, după cum am arătat mai sus, iar relația sa cu natura este una firesc ecologică, de respect și conlucrare la realizarea proiectului divin de spiritualizare a creației în integralitatea sa. Aceeași idee este exprimată în spațiul românesc de părintele Dumitru Stăniloae, citat în *Vocabulaire*

⁸ Părintele arhimandrit Placide Deseille, Predică rostită la mănăstirea Solan, în timpul liturghiei din ziua consacrată rugăciunii pentru salvarea creației, în ziua de 26 august 2009.

⁹ Idem.

théologique orthodoxe: „Resursele naturii, pământul arabil, apa, aerul, energiile de tot felul, sînt date de Dumnezeu tuturor. Dumnezeu vrea ca, prin munca oamenilor, aceste resurse să fie împărțite între toți, ca toată lumea să se poată bucura de acest dar al său. Trebuie să eliberăm natura de lăcomia noastră, să o respectăm, să o înfrumusețăm, să o spiritualizăm în așa fel încît slava lui Dumnezeu să se reflecte în ea, conform scopului original al creației”¹⁰.

Acesta este mesajul fundamental al discursului ecologist ortodox, așa cum este el actualizat de măicuțele de la mănăstirea ortodoxă de la Solan și de părintele lor duhovnic, arhimandritul francez Placide Deseille. Același mesaj este propus și de patriarhul ecumenic, Bartolomeu Întîiul, în numeroasele sale intervenții pe teme ecologice. Am menționat aici instanțele enunțiative cele mai reprezentative în privința exprimării poziției Bisericii Ortodoxe în materie de ecologie. Din punct de vedere stilistic, acest tip de discurs, ecologist ortodox, se caracterizează printr-o succesiune de metafore cu referire la natură (la mediul înconjurător ca și creație a lui Dumnezeu), la omul contemporan și la opțiunile acestuia în legătură cu salvarea planetei. Totul exprimat într-un limbaj religios diafan, aproape poetic în limba franceză. Desigur, un rol deosebit de important în transmiterea mesajului ecologist îl au și procedeele retorice folosite, specifice tipurilor de discurs la care ne-am referit în lucrarea de față (film documentar, text de literatură spirituală, discurs omiletic). Cum nu ne-am propus să le studiem aici, ne rezervăm plăcerea de a o face cu un alt prilej.

Bibliografie

- Braniște, Ene, Braniște, Ecaterina, 2001, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Editura Diecezană Caransebeș
- Charaudeau, P., Maingueneau, D., 2002, *Dictionnaire d'analyse du discours*, Seuil, Paris
- Deseille, Placide, 2004, *Corps-âme-esprit par un orthodoxe*, Le Mercure Dauphinois, Grenoble
- Deseille, Placide, 2007, *Foi chrétienne et écologie, L'Eglise orthodoxe et la protection de l'environnement*, monastère Saint-Antoine-Le-Grand, métochion de Simonos Petra
- Divines liturgies de saint Jean Chrysostome et de saint Basile de Césarée*, 2006, traduite du grec par l'archimandrite Jacob, le hiéromoine Elisée et le père dr. Y. Goldman, éditées avec la bénédiction de S. Em. L'archevêque Joseph, Métropolitaine de la Métropole Orthodoxe Roumaine d'Europe Occidentale et Méridionale, seconde édition corrigée et complétée, Monastère de la Théotokos et de Saint Martin, domaine de Cantauque
- Dorst, Jean, 1970, *La nature dé-naturée*, Seuil, Paris
- Dumas, Felicia, 2009, *L'orthodoxie en langue française – perspectives linguistiques et spirituelles*, avec une Introduction de Mgr Marc, évêque vicaire de la Métropole

¹⁰ Apud *Vocabulaire théologique orthodoxe*, p. 50.

- Orthodoxe Roumaine d'Europe Occidentale et Méridionale, Casa editorială Demiurg, Iași
- Meyerdoff, Jean, 1995, *L'église orthodoxe hier et aujourd'hui*, nouvelle édition revue et augmentée par Jean Meyerdoff et Nicolas Lossky, Seuil, Paris
- Michaud, Dominique Allan, 1979, *Une recherche sur les représentations de l'environnement, le discours écologique, l'écologisme*, L'Harmattan, Paris
- Rabhi, Pierre, 2009, *Manifest pentru o nouă relație a omului cu pământul*, prefață de Preafericitul Daniel, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Basilica, București
- Vocabulaire théologique orthodoxe*, 1985, par l'équipe de Catéchèse orthodoxe, Cerf, Paris